

Zdrenka, Joachim

"Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584-1660). Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation", Gerhard Menk, Wiesbaden 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 428-429

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

notes qui sont à la suite", pióra Ignacego Bohusza, sekretarza konfederacji barskiej.

Zbiór prac poświęconych jubileuszowi Archiwum Głównego Akt Dawnych inauguruje nowe wydawnictwo ciągle „Miscellanea Historico-Archivistica”, wydawane pod patronatem Naczelnej Dyrekcji a redagowane przez komitet złożony z wieloletnich pracowników Archiwum Głównego (jeden z nich, Józef Płocha już nie żyje). Nowemu wydawnictwu należałoby życzyć, by mogło uczyć na swych łamach dwustulecie i kolejne jeszcze rocznice powstania AGAD. I by zawsze było równie ciekawe, jak ten pierwszy, rocznicowy tom!

S. C.

Gerhard Menk, *Die Hohe Schule Herborn in ihrer Frühzeit (1584—1660). Ein Beitrag zum Hochschulwesen des deutschen Calvinismus im Zeitalter der Gegenreformation*, „Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Nassau” XXX, Wiesbaden 1981, s. X, 363, ilustr.

Ukazanie się niniejszej książki zbiegło się prawie w czasie z obchodami 400-lecia założenia wyższej szkoły w Herborn (region Westerwald w Hesji). Jest to praca doktorska obroniona w 1975 r. na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Menem. Autor, archiwista marburski, znany jest z wielu innych opracowań z tej dziedziny. Praca obszernie wykorzystuje archiwalia z RFN, NRD, Holandii, Szwajcarii, Czechosłowacji, Austrii, Francji, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych.

Założenie placówki oświatowej zawdzięcza Herborn Wilhelmowi Orańskiemu. Dzięki znacznym uposażeniom i przywilejom brata Wilhelma, hrabiego Jana VI von Nassau-Dillenburg stała się jedną z najważniejszych placówek oświatowych kalwinistów niemieckich w XVII wieku. Szybko też zaczęła przyciągać studentów z całej niemal Europy, w tym również z Polski. Do najbardziej znanych słuchaczy należeli Jan Amos Komensky (1592—1670) i Szwajcar J. Breitinger (1701—1776). Wykładali tu m. in. Olevianus, Piscator i Althusius. Polskiego czytelnika zainteresują związki tej szkoły z Uniwersytetem Jagiellońskim oraz osobiste kontakty i wpływy poglądów gdańskiego uczonego Bartłomieja Keckermanna (1572—1609), profesora filozofii Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego.

Praca dzieli się na pięć rozdziałów, poprzedzonych słowem wstępnym a zakończonych wykazem skrótów, źródeł i literatury. Osiem ilustracji przedstawia widok miasta Herborn oraz portrety sześciu profesorów. W rozdziale I (oznaczonym literą A) autor ustosunkował się do kalwinizmu jako problemu badawczego, omówił krótko rolę szkoły w Herborn dla kalwinizmu niemieckiego oraz przedstawił i omówił podstawę źródłową pracy oraz wykorzystaną literaturę.

Historii powstania i założenia szkoły do czasu jej odbudowania po zniszczeniach wojny 30-letniej poświęcony został rozdział drugi (B). W najobszerniejszym rozdziale III (C) poruszył autor problemy związane z założeniem, strukturą i działalnością szkoły. Starał się tu odpowiedzieć na pytanie, jaki wpływ wywarł humanizm i reformacja na rozwój szkolnictwa i nauki w Niemczech. Następnie przedstawił on rozwój strukturalny uniwersytetów w XVI i XVII wieku oraz ukazał organizację gimnazjum akademickiego. Dalsze podrozdziały poświęcone zostały rozważaniom nad uniwersytetami niemieckimi w XVI wieku oraz strukturze organizacyjnej wyższej szkoły w Herborn i wpływowi tego modelu na inne placówki oświatowe (s. 97—196).

Rozdział IV (D) poświęcony został osiągnięciom szkoły w Herborn w poszczególnych dziedzinach nauki: filozofii, pedagogiki, dydaktyki, szkolnictwa, teologii, prawa państwowego, polityki, filologii klasycznej i tłumaczeń.

W ostatnim rozdziale (E) omówił autor oddziaływanie szkoły w Herborn poprzez kontakty osobiste i naukowe pracowników i studentów tejże szkoły w odniesieniu do poszczególnych regionów Europy (Niemcy, Holandia, Szwajcaria, Węgry i Siedmiogród, Skandynawia, Szkocja, Anglia i Ameryka Północna).

Praca Gerharda Menka posiada cenną wartość, jako że wykorzystala szeroko materiały archiwalne, inspirowane też do dalszych badań w tym zakresie. Warto byłoby ją rozszerzyć o elementy polskie przedstawiając dokładniej związki i wpływ tej uczelni na rozwój kalwinizmu polskiego oraz kontakty personalne i międzyuczelniane. Znaczenie pracy przekracza zresztą jej przydatność dla badań regionalnych.

Szkoda iż zabrakło w pracy indeksu osobowego oraz wykazu wykładających profesorów.

J. Z.

Lars Niléhn, *Peregrinatio Academica. Det svenska samhället och de utrikes studieresorna under 1600-talet*, „Biblioteka Historica Lundensis” t. 54, C. W. K. Gleerup, Lund 1984, s. 393.

Praca niniejsza należy do licznej grupy publikacji o przemianach społeczeństwa szwedzkiego okresu mocarstwowości. Autor analizuje społeczność Szwedów studiujących poza granicami kraju w XVII w. Posługując się metodą tzw. „biografii zbiorowej” bada pochodzenie społeczne studentów, przebieg ich karier i ostateczną pozycję osiągniętą w hierarchii społecznej (*sluttjänst*). Z jednej strony pozwala to na zbadanie możliwości kariery w Szwecji XVII w. i roli, jaką w niej odegrało pobieranie za granicą wyższe wykształcenie. Z drugiej strony na tej podstawie próbuje autor udowodnić postawioną przez siebie tezę, że dzięki zaznajomieniu się z krzyżującymi się na zachodnioeuropejskich uniwersytetach najnowszymi ideami, studenci ci mogli przenosić je na grunt ojczysty. Jest to przyczynek do często dyskutowanej przez historyków skandynawskich kwestii integracji Szwecji z Europą (omawiana praca jest częścią szerszego programu poświęconego tej kwestii, zob. G. Rystad, „Europeizacja Szwecji w XVII wieku, ZH t. XLIV, 1979, z. 2, s. 35—37).

Praca dzieli się na trzy części. Pierwsze trzy rozdziały (właściwie połowa pracy) poświęcone są omówieniu kwestii ogólniejszych. Rozdział pierwszy traktuje o przemianach społecznych w Europie i Szwecji w XVII w. Następne poświęcone są rozwojowi szwedzkiej administracji, kościoła, modelowi wychowania w środowiskach arystokratycznych i jego przemianom. Dużo uwagi poświęca autor rozwojowi uniwersytetów europejskich i wpływowi tego na przemiany społeczne. Analizując to zagadnienie Niléhn ogranicza rozważania do Niemiec, Niderlandów, Anglii, pomijając Europę środkową, Francję, Hiszpanię i przede wszystkim Włochy. Na tym tle przedstawiony został rozwój uniwersytetów szwedzkich.

Na część drugą (analityczną) składają się cztery rozdziały. Zanalizowano kolejno: pochodzenie społeczne studentów, jego wpływ na rodzaj wybieranej później kariery (wojskowa, urzędnicza, kościelna itd.) oraz wpływ pochodzenia na ostateczną pozycję zajmowaną w hierarchii społecznej przez członków analizowanej grupy. Rzut oka na to ostatnie zagadnienie pozwala autorowi stwierdzić, jaką wartość miało wykształcenie zdobywane na uniwersytetach nieszwedzkich (określenie takie wydaje się bardziej adekwatne niż „zagraniczne”, gdyż w analizowanej grupie duży procent stanowią studenci pomorskiej Gryfii). Braki w ma-